

نقش رهبری در انقلاب اسلامی با تاکید به بیانیه گام دوم انقلاب

الله داد رضایی^۱

دریافت: ۱۴۰۲-۰۲-۲۲

تایید: ۱۴۰۲-۰۵-۱۸

چکیده

مسئله رهبری در تمام فرآیندهای هماهنگی، سازمان‌دهی، برنامه‌ریزی، برای تحقق اهداف و آرمان‌های جامعه نقش بسزای دارد. نقش حساس رهبری در انقلاب اسلامی بر پایه مردم‌سالاری دینی و احیای اسلام، موضوعی است که بر هیچ‌کس پوشیده نیست. در فرایند انقلاب‌ها، جنبش‌ها نقش مهمی دارند؛ اما حضور جنبش‌های اصلاحی بدون رهبری کارآمد و خردمند راه به‌جایی نمی‌برند؛ از این‌رو رهبری در فرایند و تحقق اهداف انقلاب‌ها از اهمیت بسیار مهمی برخوردار است؛ زیرا رهبری فرایند هدایت، اعمال نفوذ، تحت تأثیر قرار دادن گروهی از مردم برای توسعه‌های انقلابی جهت اهداف مشترک است. از سوی اهمیت نقش رهبری در انقلاب اسلامی فقط به دوران هدایت خیزش مردمی برای رسیدن به هدف معنا نمی‌شود، بلکه رهبری در انقلاب اسلامی از اهمیت بیشتری نسبت به دوران پیروزی برخوردار است؛ از این‌رو مقاله حاضر با روش تحلیلی - توصیفی از نوع کاربردی با گردآوری اسنادی می‌کوشد تا نظریات، سبک‌ها و مؤلفه‌ها و شاخص‌های رهبری را تبیین کند. از آنجای رهبری برآیند چند جریان اصلی در انقلاب اسلامی است، لذا رهبری برای استمرار انقلاب ویژگی‌های شخصیتی، خدمت‌گزاری، انطباق‌پذیری، هدف‌گزاری با الهام از فرهنگ دینی و اعتقاد راسخ به هدف را مورد توجه قرار دهد؛ بنابراین رهبری انقلاب اسلامی ایدئولوژیک انقلاب اسلامی را تکمیل کرد و با سبک فرهنگ‌مندی دست به ابتکار عمل زد و بزرگ‌ترین رکن از ارکان انقلاب اسلامی؛ یعنی اصل ولایت‌فقیه را مطرح کرد و از این طریق مدیریت نوین را در راستایی کارایی و اثربخشی مدیریت و رهبری جهان ارائه داد.

کلیدواژه‌ها: نقش، رهبری، انقلاب اسلامی، سبک رهبری، ولایت‌فقیه، هدف‌گذاری.

نقش رهبری در انقلاب اسلامی با تاکید به بیانیه گام دوم انقلاب

^۱ - دانش‌پژوه دکتری قرآن و علوم گرایش مدیریت، مجتمع عالی علوم انسانی

allahdadrv@gmail.com

رهبری همچون آزادی، عشق و صلح است. هر یک از انسان‌ها معنا و مفهوم آن را به خوبی درک می‌کنند، با این وجود از برای او تعاریف گوناگونی همانند: رهبری فرایند هدایت، اعمال نفوذ بر دیگران برای فعالیت گروهی برای کسب هدف مشترک شده است؛ از این جهت می‌توان اذعان کرد، از روزی که خداوند منان عالمیان، جهان و انسان را آفرید، رهبری و هدایت نیز آشکار گشت و خود زمام هدایت، رهبری و کنترل طبیعت را در دست گرفت و رهبری بشریت را به دست انسان‌هایی همانند پیامبران، اولیان، اوصیان و صلحا سپرد؛ از این رو رهبری از قدیمی‌ترین پدیده‌های جوامع بشری محسوب می‌شود؛ اما پژوهشگران انقلاب بر این باور هستند که بزرگ‌ترین انقلاب مردمی به رهبری حضرت امام خمینی (ره) رقم خورد طور که جهانیان را شگفت‌زده کرد و بر کل منطقه و جهان تأثیر چشم‌گیری گذاشت. رهبری حضرت امام خمینی (ره) تنها نقطه عطف تاریخی انقلاب اسلامی و دیگر انقلاب‌ها است.

مسئله رهبری در تمام فرآیندهای هماهنگی، سازمان‌دهی، برنامه‌ریزی، برای تحقق اهداف و آرمان‌های جامعه نقش بسزای دارد. نقش حساس رهبری در انقلاب اسلامی بر پایه مردم‌سالاری دینی و احیای اسلام، موضوعی است که بر هیچ‌کس پوشیده نیست و به نظر همه کارشناسان، از جایگاه و اهمیت ویژه و قابل‌توجهی برخوردار است. در واقع انقلاب اسلامی که با رهبری بی‌نظیر حضرت امام خمینی (ره) به وقوع پیوست و امروزه با رهبری خردمندانه‌ی مقام معظم رهبری (دامه برکاته) تداوم دارد، یک انقلاب واقعی و تمام‌عیار به شمار می‌رود؛ چون همه‌ی عناصر لازم و ضروری در تعریف و ماهیت انقلاب‌ها، در انقلاب اسلامی ایران به بهترین نحو وجود داشته و دارد. لذا حدود ۴۰ سال از انقلاب اسلامی می‌گذرد و مردم همواره برای کاستن از فشارهای ناشی از مسئولیت‌ها، خطرها و برای تحقق اهداف خود، جهت کمک خواهی به او مراجعه می‌کنند. بدون شک این بیانگر آن است که رهبری یکی از مؤلفه‌های مهم تداوم انقلاب اسلامی و هدایت آن در مسیر درست است؛ بنابراین پژوهش حاضر با روش تحقیق توصیفی- تحلیلی از نوع اقدام پژوهشی با گردآوری اسنادی درصدد بیان چیستی‌های مؤلفه‌ها، ویژگی‌ها، سبک‌های رهبری است که

امروزه انقلاب اسلامی نسبت به انقلاب‌های دیگر سبقت گرفته و به‌عنوان یک الگو در میان انقلاب‌ها مطرح شده است.

مفهوم شناسی

۱- نقش

نقش را از دیدگاه لغویان می‌توان به معانی؛ «نگاشتن، نگارش، ترسیم، شکل، خار از تن بیرون کردن، نهایت آشکار کردن (دهخدا، ۱۳۷۷: ج ۱۴، ۲۲۶۶۲)» یاد کرد؛ اما از منظر اصطلاح برای نقش، معانی مختلفی بکار برده شده است؛ یکی از متداول‌ترین مفاهیم آن مرتبط با اعمالی است که هر فرد به مناسبت پایگاه‌هایی که در جامعه دارد انجام می‌دهد؛ از این رو نقش معرف رفتار، نگرش، ارزش‌های است که هر کس با توجه به مقام و پایگاه اجتماعی فرد حق دارد از او انتظار داشته باشد (توسلی، ۱۳۸۶: ۳۰۲ و کوئن، ت. توسلی، ۱۳۸۷: ۸۰).

۲- رهبری

رهبر در لغت به معانی «قائد، راهنما، رهنما، هادی، مرشد، پیشرو، پیشوا، امام، لیدر (دهخدا، ۱۳۷۷: ج ۸، ۱۲۴۳۷)» آمده است؛ اما واژه رهبری از نظر اصطلاحی بیشتر شبیه آزادی، عشق و صلح است. هرچند هر یک از انسان‌ها به‌طور ادراکی می‌دانند که هر یک از این واژه‌ها چه معنا و مفهومی دارد و آن را با تمام وجود حس می‌کنند ولی با وجود این هر یک از این کلمات می‌تواند تعاریف مختلفی برای مردم مختلف داشته باشد؛ از این رو در تعریف رهبری اتفاق نظر وجود ندارد. عده‌ای آن را "توانایی" برخی "هنر" و برخی هم "فرایند" معنی کرده‌اند. نزدیک‌ترین تعریف در این مقاله می‌توان؛ فرایند هدایت، اعمال نفوذ، ترغیب دیگران، تحت تأثیر قرار دادن دیگران برای فعالیت‌های گروهی یا اعضای سازمان برای کسب هدف مشترک بیان کرد (ر.ک. رضائیان، ۱۳۸۷: ۴۲۳).

۳- انقلاب

در اینجا خوب است مفهوم انقلاب نیز مورد توجه قرار گیرد و دانسته شود که "منظور از انقلاب در این پژوهش چیست؟! از نظر لغوی، انقلاب معادل لاتین **revolution**، به معانی: «دگرگون‌شده، برگشتن، واژگون شدن، برگشتن از کاری و

حالی، تحول، رجعت کوکب، تغییر ماهیت (دهخدا، ۱۳۷۷: ج ۳، ۳۵۷۹) آمده است؛ اما در اصطلاح از برای انقلاب، تعاریفی گوناگونی یاد شده است که به بخشی از آن موارد اشاره می‌شود؛ کرین برینتون^۱ چنین تعریف می‌کند: انقلاب یعنی جانشینی فوری و بدون هماهنگی و با شدت عمل گروهی که حاکمیت را در دست نداشتند، به جای مجموعه‌ای دیگر از افراد که تا پیش‌ازاین، مدیریت کشور در دست آن‌ها بوده حکمرانی می‌کردند (ر.ک. برینتون، ت. ثلاثی، ۱۳۶۳: ۲). هانتینگتون^۲، انقلاب را چنین تعریف کرده است: «حرکتی همراه با تحول و سرعت و مبنایی و باخشم و خشونت داخلی در ارزش‌ها و اساطیر حاکم بر یک جامعه و همچنین برنهادهای مدیریت سیاسی و ساخت‌های اجتماعی و رهبران و فعالیت‌های آن‌ها و برنامه‌های حاکمیتی است (هانتینگتون، ۱۳۷۰: ۳۸۵)». شهید مطهری می‌فرماید: «انقلاب عبارت است از طغیان و عصیان مردم یک ناحیه و یا یک سرزمین، علیه نظم حاکم موجود برای ایجاد نظمی مطلوب هستند (مطهری، ۱۳۷۲: ۲۹)».

اما در راستای اهداف این پژوهش باید به سراغ تعریفی انقلاب از منظر مقام معظم رهبری (دامه برکاته) رفت تا تعریف موردنظر به دست آید؛ زیرا ایشان از آغازین انقلاب اسلامی به رهبری امام خمینی (ره) در مقام تکوین و تثبیت انقلاب اسلامی، به‌طور علمی و عملی حضور داشتند و از این حیث، ایشان در خصوص انقلاب و مسائل آن، فهمی بهتری نسبت به دیگران دارد؛ از این‌رو ایشان انقلاب را حرکتی مستمر می‌دانند که دفعی و یک‌باره نیست. در اندیشه ایشان نباید از انقلاب این‌گونه برداشت کرد که عده‌ای در مدتی محدود به خیابان‌ها آمدند، شعار دادند، فعالیت کردند و درنهایت حکومتی را سرکوب کردند، بلکه ایشان، انقلاب را حقیقتی ماندگار و دائمی مطرح می‌کند که غیر تمام‌شدنی است. درواقع اهداف، شعارها و آرمان‌های یک انقلاب، ظرف مدت کوتاه، محقق نمی‌شود، پس نیاز است که این تغییر درگذر زمان ادامه داشته باشد و این صیوروت، جای توقف و ایستادن ندارد. انقلاب با اهداف مقدس

^۱ - Crane Brinton
^۲ Samuel Anington -

در حال حرکت است تا زمانی که افراد بتوانند به دور از انحراف‌ها، آن را همراهی کنند
 فلذا انقلاب یک حرکت دائمی و همیشگی است (خامنه‌ای، ۹۴/۰۶/۲۵).

۴- اسلام

واژه اسلام در لغت از ماده «سلم» به معنای درستی و تندرستی و آسایش (ابن فارس، ۱۴۲۳: ج ۳، ۶۸)، ایمنی از آفات و بلیات آمده است؛ از این رو راغب می‌نویسد: «السُّلْمُ وَ السَّلَامَةُ: التَّعَرِّي مِنَ الْآفَاتِ الظَّاهِرَةِ وَ الْبَاطِنَةِ (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲: ۴۲۱)» و واژه اسلام با واژگان "انقیاد" و "استسلام" نیز معنی شده است (ابن منظور، ۱۴۱۴: ج ۱۲، ۲۹۳). در اصطلاح اسلام به معنی تسلیم در برابر حق است که آیین حقیقی در پیشگاه خدا همان تسلیم در برابر فرمان اوست (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴: ج ۲، ۴۷۱)، به عبارتی «اسلام و تسلیم، خضوع و انقیاد اعتقادی و عملی در برابر خدا و دستورهای اوست و لازمه اعتقاد قلبی به خدا و اطاعت از فرمان‌هایش یقین به خدا و تصدیق وی است و لازم تصدیق اقرار و عمل است (جوادی آملی، ۱۳۸۹: ج ۱۳، ۴۶۶)».

پس با توجه به معانی لغوی و اصطلاحی واژگان کلیدی و با تأمل در فرمایشات مقام معظم رهبری (دامه برکاته)، می‌توان مقوله موردنظر را چنین تعریف کرد: رهبری رفتار، نگرش، ارزش‌های است که افراد با توجه به مقام و پایگاه اجتماعی او انتظار دارد جهت تحقق اهداف مشترک فعالیت‌های گروهی را هدایت کند تا یک حرکت مستمر، حقیقت ماندگار در راستای خضوع، انقیاد اعتقادی و علمی در برابر دستورات الهی همگام با تصدیق اقرار و عمل باشد.

بیان مسئله

در فرایند انقلاب‌ها، جنبش‌ها نقش مهمی دارند؛ اما حضور جنبش‌های اصلاحی بدون رهبری کارآمد و خردمند راه به‌جایی نمی‌برند؛ لذا مقام معظم رهبری (دامه برکاته) در بیانیه گام دوم می‌فرماید: «در میان ملت‌های که به پا خاسته‌اند و انقلاب کرده‌اند، کمتر دیده شده است که کار را بدون تغییر حکومت‌ها به نهایت رسانده باشد (خامنه‌ای، ۱۳۹۷ / ۱۱ / ۲۲)»؛ از این رو رهبری در فرایند و تحقق اهداف انقلاب‌ها از اهمیت بسیار مهمی برخوردار است؛ زیرا رهبری فرایند هدایت، اعمال نفوذ، تحت تأثیر قرار دادن گروهی از مردم برای توسعه‌های انقلابی جهت اهداف

مشترک است؛ بنابراین با بررسی سیر تحولات انقلاب اسلامی نشان می‌دهد که عنصر رهبری با توجه به خصوصیات مذهبی و ایدئولوژیک بودن آن، بزرگ‌ترین انقلاب مردمی به رهبری حضرت امام خمینی (ره) رقم خورد طور که جهانیان را شگفت‌زده کرد و بر کل منطقه و جهان تأثیر چشم‌گیری گذاشت. با توجه به اهمیت و نقش رهبری در توسعه و جهانی‌شدن انقلاب اسلامی، نخستین روزشمار انقلاب اسلامی ولایت‌فقیه نام‌گذاری شده است تا این امر توسط ولی امر مسلمین امام خامنه‌ای (دامه برکاته) نمود بیشتری پیدا نموده تا الگوسازی برای جوامع بشری شود؛ از این رو مقاله حاضر درصدد پاسخ‌گویی چپستی مؤلفه‌های نقش رهبری در انقلاب اسلامی، ویژگی‌ها و سبک رهبری انقلاب اسلامی است و سرانجام اذعان خواهد داشت که چه چیز باعث شده است تا انقلاب اسلامی با سایر انقلاب‌ها متفاوت باشد؟

پیشینه

با توجه به معنای رهبری که در این مقاله در نظر گرفته شده است. می‌توانیم اذعان کرد، از روزی که خداوند منان عالمیان، جهان و انسان را آفرید، رهبری و هدایت نیز آشکار گشت و خود زمام هدایت و رهبری را در دست گرفت؛ لذا قرآن کریم از زبان حضرت موسی (ع) می‌فرماید: «رَبَّنَا الَّذِي أَعْطَى كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ ثُمَّ هَدَى (طه، آیه ۵۰)» "پروردگار ما همان کسی است که آفرینش هر چیزی را به او ارزانی داشته، سپس هدایتش کرده است"؛ بنابراین رهبری، هم در عالم انسانی و سازمانی و هم در عالم خلقت و طبیعت، قابل‌مشاهده است. از آنجای که خالق انسان و طبیعت هر دو یکی است، هیچ منافات و تضادی بین این دو رهبری وجود ندارد. خداوند، رهبری، هدایت و کنترل طبیعت را خود در دست گرفت و رهبری بشریت را به دست انسان‌هایی همانند پیامبران، اولیان، اوصیان و صلحا سپرد که در امر رهبری و هدایت، با او ارتباط دارند و از او پیروی می‌کنند؛ از این رو رهبری از قدیمی‌ترین پدیده‌های جوامع بشری محسوب می‌شود؛ اما پژوهشگران انقلاب بر این باور هستند که رهبری حضرت امام خمینی (ره) تنها نقطه عطف تاریخی انقلاب اسلامی و دیگر انقلاب‌ها است.

اهمیت و ضرورت بحث

مسئله رهبری در تمام فرآیندهای هماهنگی، سازمان‌دهی، برنامه‌ریزی، برای تحقق اهداف و آرمان‌های جامعه نقش بسزای دارد. نقش حساس رهبری در انقلاب اسلامی بر پایه مردم‌سالاری دینی و احیای اسلام، موضوعی است که بر هیچ‌کس پوشیده نیست و به نظر همه کارشناسان، از جایگاه و اهمیت ویژه و قابل‌توجهی برخوردار است. در واقع انقلاب اسلامی که با رهبری بی‌نظیر حضرت امام خمینی (ره) به وقوع پیوست و امروز با رهبری خردمندانه‌ی مقام معظم رهبری (دامه برکاته) تداوم دارد، یک انقلاب واقعی و تمام‌عیار به شمار می‌رود؛ چون همه‌ی عناصر لازم و ضروری در تعریف و ماهیت انقلاب‌ها، در انقلاب اسلامی ایران به بهترین نحو وجود داشته و دارد. از سوی اهمیت نقش رهبری در انقلاب اسلامی فقط به دوران هدایت خیزش مردمی برای رسیدن به هدف معنا نمی‌شود، بلکه رهبری در انقلاب اسلامی از اهمیت بیشتری نسبت به دوران پیروزی برخوردار است؛ زیرا حدود ۴۰ سال از انقلاب اسلامی می‌گذرد و مردم همواره برای کاستن از فشارهای ناشی از مسئولیت‌ها، خطرها و برای تحقق اهداف خود، جهت کمک خواهی به او مراجعه می‌کنند. بدون شک این بیانگر آن است که رهبری یکی از مؤلفه‌های مهم تداوم انقلاب اسلامی و هدایت آن در مسیر درست است؛ بنابراین اهمیت و ضرورت اقتضا می‌کند که از این مقوله بحث شود که چه مؤلفه‌ها، ویژگی‌ها، چه سبک‌های باعث شده است که امروزه انقلاب اسلامی نسبت به انقلاب‌های دیگر سبقت گیرد و به‌عنوان یک الگو در میان انقلاب‌ها مطرح شود؟

مبانی نظری

مطالعات و پژوهش‌هایی زیادی پیرامون رهبری انجام شده است که در اینجا از باب اختصار به چهار نظریه؛ "خصوصیات و صفات ویژه رهبری"، "رفتار رهبری"، "رهبری اقتضایی" و "نظریات جدید" پرداخته می‌شود.

جدول شماره ۱-۵ مبانی نظری رهبری

منبع

ویژگی‌ها

ابعاد

نظریات

<p>شفیعی، ۱۳۸۹: ۲۶</p>	<p>هیكل و وضع ظاهری؛ سخنوری؛ هوش و استعداد؛ ابتكار و خلاقیت؛ اعتماد به نفس و کنترل روانی؛ مهارت‌های اجتماعی؛ مردم‌پسندی؛ و...</p>	<p>مردان بزرگ (توماس کارلایل^۱)</p>	<p>نظریه‌های مبتنی بر ویژگی‌های شخصیتی</p>
<p>کیت. دیویس، ت. طوسی ۱۳۷۵: ۷۴۳.</p>	<p>هوش؛ پختگی و وسعت دید در امور اجتماعی؛ انگیزش درون و سائق‌های دستاورد؛ نگرش نسبت به روابط انسانی.</p>	<p>رهبری موفقیت‌آمیز (کیت دیویس^۲)</p>	
	<p>✓ تأکید بر سبک رهبری</p>		

^۱ - Thomas Carlyle
^۲ - Kate Davis

<p>افجه‌ای، ۱۳۸۵: ۳۹۳. رضائیان، ۱۳۸۷: ۳۸۴- ۳۸۵</p>	<p>(دانشگاه آیووا^۱)؛ • تأکید بیشتر بر رفاه کارکنان؛ • تأکید بیشتر بر انجام کار (دانشگاه میشیگان^۲)؛ ○ ضابطه‌مند کردن روابط؛ ○ ملاحظه رعایت حال کارکنان (دانشگاه اوهایو^۳)؛</p>	<p>مطالعات دانشگاهیان</p>	<p>نظریه رفتاری رهبری</p>
<p>ساعتچی، ۱۳۸۶: ۲۱۹.</p>	<p>✓ اثربخشی در موقعیت‌های مناسب و غیر مناسب؛ ✓ تناسب شیوه رهبری در</p>	<p>فیدلر^۴</p>	<p>نظریه اقتضایی رهبری</p>

^۱ - University of Iowa
^۲ - University of Michigan
^۳ - Ohio University
^۴ - Fiedler

	وظیفه مداری، رابطه مداری، کنترل و نفوذ.		
یوسفی سعیدآبادی، ۱۳۸۹.	✓ توجه به نیاز دیگران؛ ✓ تساوی انسان‌ها؛ ✓ توسعه فردی اعضاء سازمان؛ ✓ رهبری به‌عنوان خدمت و گسترش آن به مردم انتخاب شود؛ ✓ تأکید خدمت به‌عنوان هدف برتر؛ ✓ محرک و انگیزه مطلوبیت اول او برای خدمت باشد.	رهبری خدمت‌گزار (رابطه گرین لیف ^۱)	نظریات جدید رهبری
جوادین، ۱۳۸۸: ۷۱۷.	جهت جلوگیری از رفتارهای غیرضروری و زائد که مانع رفتارهای	تئوری جایگزین‌های رهبری	

^۱ - Robert Green Leaf

	اثر بخش رهبری می شود، تعدادی جانشین پیدا کرد.		
ت. رابینز، اعرابی، پارسایان؛ ۱۳۸۵: ج ۲، ۶۸۱.	✓ اعتماد به نفس؛ ✓ دیدگاه آرمان گرایانه؛ ✓ قدرت بیان؛ ✓ اعتقاد راسخ به اهداف؛ ✓ رفتار خارق العاده؛ ✓ عامل تغییر؛ ✓ شناخت محیط	تئوری رهبری فرهمند	

سبک های رهبری

سبک های رهبری در مورد الگوهای مستمر رفتاری رهبران بحث می کنند. نظریه هایی که از واژه سبک استفاده کرده اند، توضیح رفتار رهبران و الگوهای رفتاری آنان را در خود جای داده اند. این توضیحات توصیف کننده تمرکز و تأکید رهبران در قالب الگوهای رفتاری ترسیم می شوند که بر اساس آن می توان ترجیحات زیربنایی رهبران یا سبک آن ها را مشخص کرد؛ از این رو در این بخش به بیان سبک های رهبری پرداخته می شود.

جدول شماره ۱-۶ سبک های رهبری

سبک های رهبری	ابعاد	ویژگی ها	منبع
		✓ تصمیمات را	کوئن، ت.

توسلی، فاضل، ۱۳۸۸: ۱۳۴.	شخصاً می‌گیرد؛ ✓ دستور صادر می‌کند.	رهبری مقتدر (آمرانه)	
همان، احمدزاده بیانی، ۱۳۸۲: ۱۵۹.	✓ تصمیم‌ها بر اساس اتفاق نظر گروه گرفته می‌شود؛ ✓ منطق رهبری را درک کرده و آن را مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌دهد؛	رهبری دموکراتیک	سبک‌ها ی رهبری از نظر کرت لوین ^۱
کوئن، ت. توسلی، فاضل، ۱۳۸۸: ۱۳۴- ۴۲۹-۴۴۰.	✓ معمولاً دنبال منافع خاصی است؛ ✓ اداره سازمان برای او اولویت ندارد؛ ✓ غالباً تصمیم‌گیری سریع و کارآمد در آن، دشوار	رهبری بی‌قید (بی‌مسئولیت)	

دوفصلنامه تخصصی معارف اسلامی و مدیریت/ سال نهم/ شماره هفدهم/ بهار و تابستان ۱۴۰۲

^۱ - Kurt Lewin

	است.		
ایران نژاد پاریزی، ۱۳۸۷: ۱۹۸.	✓ وظایف به طور مشخص تعیین می شود؛ ✓ کار از نزدیک نظارت می شود.	سبک دستوری	سبک‌ها
همان، ۱۹۹.	توضیح انجام وظایف به طریق حمایتی جهت تقویت، شور و شوق در افراد است.	سبک تشویقی (استدلالی)	ی رهبری از نظر هرسی ^۱ و بلانچارد ^۲
همان.	✓ تأکید بر ایده‌های مشترک؛ ✓ تأکید بر تصمیم‌گیری مشارکتی.	سبک مشارکتی	
همان.	به گروه اجازه داده می شود تصمیم‌گیری مسئولیت‌پذیر باشد.	سبک تفویضی	

^۱ - Paul Harsey

^۲ - Kenneth Hartley Blanchard

مؤلفه‌های نقش رهبری در انقلاب اسلامی

اگر بخواهیم مؤلفه‌های رهبری را در انقلاب اسلامی با توجه به مبانی نظری و سبک‌های رهبری مورد تجزیه و تحلیل قرار دهیم، بدون شک می‌توان اذعان کرد، انقلاب اسلامی اکثریت خصیصه‌های پسندیده را به گفته‌ی آنچه خوبان همه دارند تو یکجا داری، دارا هست؛ از این رو به اختصار در برخی از موارد پرداخته می‌شود.

۱- شخصیتی رهبری در انقلاب اسلامی

یکی از شاخص‌های رهبری، ویژگی‌های شخصیتی است که نقش به‌سزای در انقلاب‌ها ایفا می‌کند؛ از این رو سخنوری و بیان تبلیغ، هوش و درایت، خلاقیت، اعتماد به نفس و مهارت نقش به‌سزایی در انقلاب اسلامی داشته است؛ زیرا قبل از انقلاب اسلامی علیه مارکسیست‌ها توسط دو گروه روحانی و روشنفکری به رهبری امام خمینی (ره) مبارزه می‌شد. برای کنترل کردن مفاهیم ضد دینی، حضرت امام (ره) با شجاعت و اعتماد به نفس کامل از خلاقیت ویژه استفاده نمود و تقیه را حرام دانست (خمینی، ۱۳۸۶: ج ۱، ۱۷۸). از سوی مفاد قانون اساسی مشروطه و متمم آن را ضد اسلامی خواند (جمعی از نویسندگان؛ ۱۳۸۴: ۱۷۷) و فرمود: «از نظر پیغمبر اسلام (ص) کلمه‌ی ملک الملوک نفرت‌انگیزترین کلمات در نزد خداوند است، کاخ‌های استبدادی شاهنشاهی را ویران کنید (بریر، بلانشه، ۱۳۵۸: ۱۳)». ایشان در سال ۱۳۴۸ در قالب تدریس در نجف اشرف با طرح حکومت اسلامی آرمان جایگزینی مبتنی بر اصل ولایت فقیه را معرفی کرد، از این طریق دست‌مایه‌ی ایدئولوژیک انقلاب اسلامی را تکمیل کرد (ر.ک موسوی خمینی، ۱۳۹۴: ۳۳ - ۵۳ - ۶۰ - ۱۵۷).

مسئله ولایت فقیه بزرگ‌ترین اصل است که می‌توان آن را در مردان بزرگ، رهبری موفق و رهبری فرهمند مورد تحلیل قرارداد؛ زیرا چنین اصل، یک اصل خارق‌العاده، آرمان‌گرایانه و ابتکار عمل بود که از سوی امام (ره) طراحی و تبدیل به الگو شد. همین الگو است که انقلاب اسلامی را با سایر انقلاب‌ها متمایز ساخته است. بدون تردید می‌توان گفت: ولایت فقیه است که انقلاب اسلامی را تبدیل به یک انقلاب مستمر، پایدار و یک حقیقت ماندگار در راستای خضوع، انقیاد اعتقادی و علمی در برابر دستورات الهی همگام با تصدیق اقرار و عمل کرده است.

بنابراین ولایت فقیه در انقلاب اسلامی وسعت دید و انگیزش درونی در جامعه ایجاد می‌کند. سرانجام اثربخشی تحقق پیدا می‌کند؛ از این رو می‌بینیم انقلاب اسلامی با حضور باشکوه مردم به رهبری امام (ره) آغاز می‌شود و امروز نیز با حضور مردم در فتنه‌های ۱۳۸۸، ۱۳۹۸ با رهبری خردمندانه مقام معظم رهبری (دامه برکاته) همچون پدیده زنده در مسیرش حرکت نموده و درصدد تصحیح خطاهایش برمی‌آید (خامنه‌ای، ۲۲ / ۱۱ / ۱۳۹۷: ۳)، برخلاف سایر انقلاب‌ها که در صدد سرپوش گذاشتن خطاهایش هستند؛ بنابراین، این چیزی است که دیگر انقلاب‌ها فاقد آن است.

۲- شاخص‌های خدمت‌گزاری رهبری در انقلاب اسلامی

دیگر از شاخص‌های رهبری در انقلاب اسلامی نقش دارد، خدمت‌گزاری است. رهبر در ابتدا باید نیازهای دیگران را مورد توجه قرار دهد. برابری انسان‌ها را ارج نهاده و در سازمان به دنبال توسعه فردی اعضا باشد؛ از این رو مقام معظم رهبری به مسئولین توصیه نموده و می‌فرماید: «دنبال کارهایی باشید که از افراط و تفریط دور باشد و عدالت را در سطح وسیع‌تری شامل حال مردم کند (خامنه‌ای، ۱۲ / ۹ / ۱۳۷۹)»؛ بنابراین در مبنای حرکت انقلاب اسلامی خدامحوری و مردم‌گرایی استوار است و تلازم این دو عنصر، مدیریت نوین را ارائه داده که کارایی و اثربخشی آن در روش حکومت و مدیریت بر قلوب به ثمر می‌نشیند. این بینش، باعث شده است که مردم نیز باور کنند که انقلاب اسلامی خدمت‌گزار و خیرخواه آنان است.

۳- شاخص‌های انطباق‌پذیری رهبری در انقلاب اسلامی

بزرگ‌ترین شاخص‌های مردان بزرگ شناخت محیط و مردم‌پسندی است. بدین معنی؛ برای رهبر در فرایند تغییر دو چیز باید اهمیت داشته باشند: یکی اینکه خود را با شرایط و مقتضیات انطباق دهد و در پی این انطباق سپس به انجام عمل مبادرت ورزد؛ از این رو، اگر رهبر بتواند انطباق‌پذیری باشد و در بین مردم مقبولیت کسب کند، می‌تواند گام بعدی را در فرایند تغییر به‌خوبی بردارد؛ زیرا رهبری و مدیریت بر قلوب بهترین و شیرین‌ترین نوع اداره‌ی یک جامعه است. این مقوله در کلام حضرت امام (ره) به‌خوبی اشاره شده است و می‌فرماید: «حکومت بر قلوب؛ یک حکومت شیرین

است؛ به خلاف حکومت بر ابدان که قلوب با آن‌ها نباشد (موسوی خمینی، ۳۸۶: ج ۱۴، ۱۷۹)».

بنابراین انطباق‌پذیری رهبر و کسب مقبولیت آن، از سوی مردم، باعث کارایی و اثربخشی رهبری در انقلاب می‌شود و این باعث می‌شود که نیروی انسانی و جامعه از هرگونه آسیب‌ها در امان باشد، لذا حضرت امام (ره) می‌فرماید: «اگر ما حکومت بر ارواح بکنیم و سران کشورهای اسلامی حکومت بر ارواح بکنند و قلوب ملت‌ها را به دست بیاورند، با این کثرت جمعیت و با این مخازن زیاد این‌ها آسیب‌پذیر نخواهند بود (همان، ۱۸۰)».

۴- هدف‌گذاری با الهام از فرهنگ دینی

برای تحقق اهداف بلند انقلاب‌ها، هدف‌گذاری بر اساس فرهنگ دینی از اهمیت فوق‌العاده برخوردار است که رهبران انقلاب‌ها باید به دان توجه ویژه نمایند. بدون شک این شاخص را تنها می‌توان در رهبری انقلاب اسلامی یافت؛ زیرا حضرت امام (ره) همواره توجه به عظمت و مقام متعالی الهی داشت و عالم را در محضر ذات اقدس الهی می‌دانست (ر.ک. همان، ج ۱۵، ۷۲) و برای تبیین هدف‌های بلندمدت با الهام از فرهنگ عاشوری، ایثار، علاقه و تعهد آحاد ملت بسیار استادانه عمل می‌نمود؛ از این‌رو در هدف‌گذاری تلاش می‌کرد که هدف همواره در ذهن خودآگاه افراد باشد تا بدانند که در جهت کدام هدف باید تلاش کنند، لذا حضرت امام (ره) رمز واقعه عاشورا و ماه‌های محرم و صفر و همچنین مجالس عزای سیدالشهدا (ع) را در زنده نگه‌داشتن اهداف مشترک امت اسلامی می‌دانست و می‌فرمود: «این مجالس عزای سیدالشهدا (ع) است و مجالس دعا و دعای کمیل و سایر ادعیه که می‌سازد... ملت ما قدر این مجالس را بدانند، مجالس است که زنده نگه می‌دارد ملت‌ها را... و این خون سیدالشهدا است که خون‌های همه ملت‌های اسلامی را به جوش می‌آورد (همان، ج ۱۶، ۳۴۶ - ۳۴۶ - ۳۴۸)».

۵- ایمان و اعتقاد راسخ به هدف

داشتن ایمان و باور به هدف، یکی دیگر از ارکان و شاخص‌های رهبری انقلاب اسلامی است؛ چنانکه پیامبر اسلام صلی‌الله‌علیه‌و آله در روزهای اول رسالت خود

سخن از اطاعت رم و ایران را به میان می‌آورد و مورد تمسخر قریش و بنی‌هاشم قرار می‌گرفت «أَمَّنَ الرَّسُولُ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ (بقره، ۲۸۵)». ایمان به هدف و مقصد برای رهبران انقلاب عامل بزرگ پیشرفت و بازنگشتن به عقب و عدول نکردن از برنامه است؛ از این رو انقلاب اسلامی با تمام فشارهای روانی، اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و... همانند خورشید فروزان می‌درخشد و هرروز بیش‌تر از دیروز در جهان رونق می‌گیرد و لحظه‌ی به عقب برنگشته و از برنامه‌ریزی‌های چهل‌ساله عدول نکرده است.

نتیجه‌گیری

رهبری همچون آزادی، عشق و صلح است. هر یک از انسان‌ها معنا و مفهوم آن را به‌خوبی درک می‌کنند، باین‌وجود از برای او تعاریف گوناگونی شده است. در این پژوهش سعی شده است نزدیک‌ترین تعریف در مقوله را بیان کند؛ از این رو رهبری را فرایند هدایت، اعمال نفوذ بر دیگران برای فعالیت گروهی جهت کسب هدف مشترک می‌داند. از سوی مقام معظم رهبری (دامهٔ برکاته) انقلاب را حرکتی مستمر می‌داند که یک‌باره نیست. پس رهبری در راستای تحقق اهداف مشترکه است که مستمر و پایدار است. حرکت مستمر که در راستای خضوع، انقیاد اعتقادی و علمی در برابر دستورات الهی همگام با تصدیق اقرار و عمل باشد. لذا رهبری حضرت امام خمینی (ره) تنها نقطه عطف تاریخی انقلاب اسلامی و دیگر انقلاب‌ها است.

مسئله رهبری در تمام فرآیندهای هماهنگی، سازمان‌دهی، برنامه‌ریزی، برای تحقق اهداف و آرمان‌های جامعه نقش بسزای دارد. نقش حساس رهبری در انقلاب اسلامی بر پایه مردم‌سالاری دینی و احیای اسلام، موضوعی است که بر هیچ‌کس پوشیده نیست و به نظر همه کارشناسان، از جایگاه و اهمیت ویژه و قابل‌توجهی برخوردار است. در واقع انقلاب اسلامی که با رهبری بی‌نظیر حضرت امام خمینی (ره) به وقوع پیوست و امروزه با رهبری خردمندانه‌ی مقام معظم رهبری (دامهٔ برکاته) تداوم دارد، یک انقلاب واقعی و تمام‌عیار به شمار می‌رود؛ چون همه‌ی عناصر لازم و ضروری در تعریف و ماهیت انقلاب‌ها، در انقلاب اسلامی ایران به بهترین نحو وجود داشته و دارد.

پیرامون رهبری پژوهش‌های زیادی شده است که در این نوشتار به چهار نظریه؛ "خصوصیات و صفات ویژه رهبری"، "رفتار رهبری"، "رهبری اقتضایی" و "نظریات جدید" پرداخته شده است. از سوی سبک‌های رهبری در مورد الگوهای مستمر رفتاری رهبران بحث می‌کنند، زیرا بر اساس آن می‌توان ترجیحات زیربنایی رهبران یا سبک آن‌ها را مشخص کرد؛ از این رو سبک‌های رهبری مورد تحلیل قرار گرفته و بر اساس نظریات و سبک‌های رهبری شاخص‌ها و مؤلفه‌های رهبری انقلاب اسلامی مطرح شده و بدان نتیجه می‌رسد، رهبری انقلاب اسلامی با ویژگی شخصیتی که داشت ایدئولوژیک انقلاب اسلامی را تکمیل کرد و با سبک فرهمندی دست به ابتکار عمل زد و بزرگ‌ترین رکن از ارکان انقلاب اسلامی؛ یعنی اصل ولایت‌فقیه را مطرح کرد. همین ایده، ابتکار و الگو است که امروزه انقلاب اسلامی را نسبت با سایر انقلاب‌ها متمایز ساخته است. ولایت‌فقیه است که انقلاب اسلامی را تبدیل به یک انقلاب مستمر، پایدار و یک حقیقت ماندگار در راستای خضوع، انقیاد اعتقادی و علمی در برابر دستورات الهی همگام با تصدیق اقرار و عمل کرده است؛ از این رو امروز نیز با حضور مردم در فتنه‌های ۱۳۸۸، ۱۳۹۸ با رهبری خردمندانه مقام معظم رهبری (دامه برکاته) همچون پدیده زنده در مسیرش حرکت نموده و درصدد تصحیح خطاهایش برمی‌آید.

نقش عمده رهبری جهت حرکت استمرار انقلاب اسلامی خدمت‌گزاری در پرتوی خدامحوری و مردم‌گرایی استوار است این دو عنصر با توجه به شناخت محیط و انطباق‌پذیری، هدف‌گزاری با الهام دینی و اعتقاد راسخ به هدف، مدیریت نوین را در راستایی کارایی و اثربخشی مدیریت و رهبری جهان ارائه داده است.

فهرست منابع

قرآن کریم

۱. ابن فارس، ابوالحسن احمد، (۱۴۲۳)، *مقایس اللغه*، م. عبدالسلام محمد هارون، بی‌جا: بی‌نا، بی‌چا.
۲. ابن منظور، محمد بن مکرم، (۱۴۱۴)، *لسان العرب*، سوم، بیروت، دار صادر.
۳. احمدزاده بیانی، احمد، (۱۳۸۲)، *روان‌شناسی مدیریت*، دوم، تهران، انتشارات دانشگاه پیام نور.
۴. افجه‌ای، علی‌اکبر، (۱۳۸۵)، *مبانی فلسفی و تئوری‌های رهبری و رفتار سازمانی*، چهارم، تهران، سمت.
۵. انتینگتون، سموئل (۱۳۷۰)، *سامان سیاسی در جوامع دستخوش دگرگونی*، ت. محسن ثلاثی، اول، تهران، نشر علم.
۶. ایران‌نژاد پاریزی، مهدی، (۱۳۸۷)، *مدیریت رفتار سازمانی (در عصر جهانی‌شدن)*، اول، تهران، مدیران.
۷. بریر، کلر، بلانشه، پیر، (۱۳۵۸)، *ایران انقلاب بنام خدا*، قاسم صنعوی، اول، بی‌جا، موسسه جغرافیایی سحاب.
۸. برینتون، کرین (۱۳۶۳)، *کالبدشکافی چهار انقلاب*، ت. محسن ثلاثی، سوم، تهران، نشر نو.
۹. توسلی، غلام عباس، (۱۳۸۶)، *نظریه‌های جامعه‌شناسی*، سیزدهم، تهران، سمت.
۱۰. جمعی از نویسندگان، (۱۳۸۴)، *انقلاب اسلامی ایران*، نهم، قم، دفتر نشر معارف.
۱۱. جوادی آملی، عبدالله، (۱۳۸۹)، *تسنیم*، م. عبدالکریم عابدینی، سوم، قم، اسراء.
۱۲. جوادین، رضا، (۱۳۸۸)، *مروری جامع بر مفاهیم اساسی نظریه‌های مدیریت و سازمان*، دوم، تهران، نگاه دانش.
۱۳. دهخدا، علی‌اکبر، (۱۳۷۷)، *لغت‌نامه دهخدا*، دوم، تهران، مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران.
۱۴. رابنز، استیفن پی. (۱۳۸۵)، *رفتار سازمانی*، علی پارساییان و محمد اعرابی، نهم، تهران، دفتر پژوهش‌های فرهنگی.

۱۵. راغب اصفهانی حسین بن محمد، (۱۴۱۲)، *المفردات فی غریب القرآن*، اول، بیروت، دارالعلم الدار الشامیة.
۱۶. رضائیان، علی، (۱۳۸۷)، *مبانی سازمان و مدیریت*، دوازدهم، تهران، سمت.
۱۷. ساعتچی، محمود، (۱۳۸۶)، *روان‌شناسی بهره‌وری*، دوم، تهران، مؤسسه نشر ویرایش.
۱۸. عباس، شفیعی، (۱۳۸۹)، *سبک رهبری امام خمینی (ره)*، دوم، قم، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
۱۹. کوئن، بروس، (۱۳۸۷)، *مبانی جامعه‌شناسی*، ت. غلام عباس توسلی، بیست و یکم، تهران، سمت.
۲۰. کوئن، بروس، (۱۳۸۸)، *مبانی جامعه‌شناسی*، غلام عباس توسلی و رضا فاضل، بیست و دوم، تهران، سمت.
۲۱. کیت. دیویس، نیواستورم، جان، (۱۳۸۵)، *رفتار سازمانی در کار (رفتار سازمانی)*، محمدعلی طوسی، سوم، تهران، آموزش مدیریت دولتی.
۲۲. مطهری، مرتضی، (۱۳۷۲)، *پیرامون انقلاب اسلامی*، نهم، تهران، صدرا.
۲۳. مکارم شیرازی، ناصر، (۱۳۷۴)، *تفسیر نمونه*، اول، تهران، دارالکتب الإسلامیة.
۲۴. موسوی خمینی، روح‌الله، (۱۳۸۶)، *صحیفه امام*، چهارم، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره).
۲۵. موسوی خمینی، روح‌الله، (۱۳۹۴)، *ولایت فقیه*، اول، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره).
۲۶. یوسفی، سعدآبادی، رضا، حسن‌زاده، رمضان و اسماعیل تبار، فاطمه، (۱۳۸۹)، «*رابطه رهبری خدمت‌گزار و کیفیت زندگی کاری کارکنان در سازمان بیمه*». فصل‌نامه تحقیقات مدیریت آموزشی، ۱ (۳)، ۳۱-۴۸.
- سخنرانی‌ها و پیام‌ها
۱. خامنه‌ای، علی (۲۲ / ۱۱ / ۱۳۹۷) «بیانیه گام دوم به مناسبت چهلمین سالگرد پیروزی انقلاب اسلامی».
۲. خامنه‌ای، علی (۲۵/۰۶/۹۴)؛ «بیانات در دیدار فرماندهان سپاه پاسداران انقلاب اسلامی».
۳. خامنه‌ای، علی، (۱۲ / ۹ / ۱۳۷۹)؛ «بیانات در دیدار مسئولان و کارگزاران نظام جمهوری اسلامی ایران».